

к. пед.н., доц. Прадівляний М.Г.,

к.ф.н., ст. викл. Присяжна О.Д.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЧИТАННЯ У СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Поняття «українська мова як іноземна», як і мова загалом, – складне і багатоаспектне. Вона характеризується трьома різними об'єктивно існуючими аспектами: 1) лінгвістичним; 2) психологічним; 3) соціальним і, відповідно, може й трактуватися.

Ці аспекти складають єдину структуру предмета, в якій виявляється їх взаємозалежність. Мовний матеріал може бути засвоєний до того, як студент оволодіє вміннями й навичками, але вміння й навички не можуть сформувати, не засвоївши мовного матеріалу. Засвоєння комунікативних умінь і навичок відповідно йде через оволодіння двома першими аспектами. Таким чином, структура предмета «Українська мова як іноземна» виявляє певну глибину. Поверхню його складає мовний матеріал, а серцевину – природна функція мови як інструмента немовної діяльності.

У нашій мові ми зупинимося на обговоренні формування навичок читання. Спочатку з'ясуємо, що ж таке читання. **Читання** – *сприйняття і переробка інформації, закованої за нормами відповідної мови.*

Читання іноземною мовою: 1) комунікативне вміння та засіб спілкування через друковане слово; 2) важливий вид мовленнєвої діяльності та найбільш розповсюджений спосіб іншомовної комунікації; 3) робить доступною будь-яку інформацію, передає досвід людства, нагромаджений у найрізноманітніших сферах трудової, творчої, соціально-культурної діяльності.

Психофізіологічну основу читання складають операції зорового сприйняття тексту і його розуміння.

При читанні інформація, на відміну від аудіювання поступає до читця через зоровий канал, тому вирішальну роль виконують зорові відчуття, які спричиняють дію внутрішнього моторного/мовленнєворухового аналізатора.

Завдяки цьому читання супроводжується внутрішнім промовлянням, яке стає повним, розгорнутим мовленням при читанні вголос.

Людини яка читає мовчки, про себе, неодмінно чує те, що вона читає, тому слухові відчуття також є обов'язковим елементом читання. Ці відчуття дають можливість контролювати правильність власного читання, проте вони не відіграють домінуючої ролі, а підпорядковуються названим вище відчуттям.

Акт **читання** відбувається тоді, коли очі читця рухаються уздовж рядка, причому цей рух відбувається не плавно, а стрибкоподібно: зупинка (для фіксації сприйнятого) –стрибок – зупинка –стрибок.

З **психологічної** точки зору процес сприймання та розуміння тексту безпосередньо пов'язаний з **мисленням та пам'яттю**. Сприймаючи текст, читець виділяє в ньому окремі ланки, які є для нього найбільш суттєвими, і синтезує ці ланки в єдине ціле. Пам'ять при цьому –логічна та механічна – допомагає мисленню. Сприймання інформації та її осмислення зрілим читцем здійснюється одночасно. Ці складники процесу читання нерозривно пов'язані між собою: від якості сприймання залежить характер і рівень розуміння тексту, його повнота, глибина і точність.

Мотивом читання як комунікативної діяльності є **спілкування**, а **метою**– отримання необхідної інформації, причому робота з текстом може переслідувати різні цілі: іноді потрібно лише визначити, про що цей текст, у інших випадках важливо зрозуміти основну чи нову інформацію, замисел автора, підтекст.

В умінні читати виділяють два основних аспекти: технічний та змістовий, смисловий.

Техніка читання включає *цілий комплекс автоматизованих навичок, які зводяться, врешті-решт, до того, щоб швидко сприймати графічні*

образи слів, автоматично співвідносити їх зі звуковими образами та значеннями цих слів.

У процесі навчання техніки читання іноземною мовою здійснюється перенос частини сформованих навичок читання рідною мовою у сферу іноземної мови. Це полегшує оволодіння іншомовною буквено-звуковою символікою та іншими навичками читання.

У читанні, як і в інших аспектах, існують різні його види, і всі вони спрямовані на досягнення різних цілей. Виділяються чотири види читання: навчальне, ознайомлювальне, оглядове та пошукове.

Ознайомлювальне читання представляє собою пізнавальне читання, під час якого предметом уваги стає весь мовленнєвий твір (книга, стаття, розповідь) без установки на отримання певної інформації. Це читання «для себе», без попередньої спеціальної установки на подальше використання або відтворення отриманої інформації.

Під час ознайомлювального читання основне комунікативне завдання, полягає в тому, щоб в результаті швидкого читання всього тексту витягти основну інформацію, тобто з'ясувати, які питання і яким чином вирішуються в тексті, що саме йдеться у ньому за даними питань. Воно вимагає вміння розрізняти головну і другорядну інформацію.

Навчальне читання передбачає максимально повне і точне розуміння всієї інформації, що міститься у тексті та її критичне осмислення. Це вдумливе і неспішне читання, передбачає цілеспрямований аналіз змісту прочитаного з опорою на мовні та логічні зв'язки тексту. Його завданням є також формування у студентів вміння самостійно долати труднощі в розумінні української мови як іноземної. Об'єктом «вивчення» при цьому виді читання є інформація, що міститься в тексті, але ніяк не мовний матеріал. Саме навчальне читання вчить бережного ставлення до тексту.

Оглядове читання передбачає отримання загального уявлення про що йдеться у матеріалі. Його метою є одержання самого загального уявлення про тему і коло питань, що розглядаються в тексті. Це швидке, вибіркоче

читання, читання тексту за блоками для більш детального ознайомлення з його «фокусуєчими» деталями і частинами. Воно також може завершуватися оформленням результатів прочитаного у вигляді повідомлення чи реферату.

Пошукове читання орієнтоване на читання газет та літератури за фахом. Його мета - швидке знаходження в тексті або в масиві текстів цілком певних даних (фактів, характеристик, цифрових показників, вказівок). Воно спрямоване на знаходження в тексті конкретної інформації. Читачу відомо з інших джерел, що така інформація міститься в даній книзі, статті. Тому, виходячи з типової структури даних текстів, він одразу ж звертається до певних частин або розділів, де надає перевагу пошуковому читанню без детального аналізу. Під час пошукового читання «витяг» смислової інформації не вимагає дискурсивних процесів і відбувається автоматизовано. Таке читання, як і оглядове, передбачає наявність уміння орієнтуватися в логіко-сислової структурі тексту, вибрати з нього необхідну інформацію з певної проблеми, вибрати і об'єднати інформацію кількох текстів з окремих питань.

Крім видів, читання має дві форми: воно здійснюється про себе (внутрішнє читання) і вголос (зовнішнє читання). Читання про себе – основна форма читання – має на меті одержання інформації, воно «монологічне», відбувається наодинці з собою; читання вголос – вторинна форма, воно «діалогічне», його призначення в основному в передачі інформації іншій особі.

У рідній мові читання про себе і вголос співіснують, доповнюючи один одне: у першому випадку інформацію з тексту вилучають для себе, у другому – для інших. У вивченні української мови як іноземної ці комунікативні функції зберігаються, але читання вголос виконує ще одну важливу навчальну функцію: вона є засобом навчання читання про себе. Це обумовлено тим, що головні механізми, що лежать в основі навчання обох форм читання, є загальними, тому формування механізмів читання про себе

легше управляти через зовнішню форму читання, коли всі процеси оголені й піддаються безпосередньому спостереженню у читача.

Крім того, читання вголос дає можливість посилити і зміцнити базу вимови, що лежить в основі всіх видів мовленнєвої діяльності, що особливо важливо на початковому етапі і не втрачає актуальності для наступних етапів. Тому читання вголос повинно супроводжувати весь процес навчання української мови як іноземної, проте його питома вага в порівнянні з читанням про себе змінюється від етапу до етапу. На початковому етапі основною формою читання є читання вголос. На середньому етапі обидві форми представлені в однаковому обсязі, на вищому – основною формою читання є читання про себе, але читання вголос також має місце, воно повинно займати невеликий обсяг у порівнянні з читанням про себе, але проводиться на кожному занятті по одному двом абзаців тексту .

При навчанні читання вголос на початковому етапі можна умовно виділити дотекстовий і текстовий періоди. Мета дотекстового періоду полягає у відпрацюванні первинної матерії – графіки, тобто відправного моменту в сприйнятті під час читання; якщо в усному мовленні абсолютним позначає є фонема, то при читанні таку роль виконує графема. Графеми вводяться ще під час усного вступного курсу в послідовності, що дозволяє прочитати спочатку склади, а потім слова і словосполучення, засвоєні в усному вступному курсі.

У дотекстовий період студентивчаться читати не тільки слова, але і словосполучення і прості речення. У зв'язку з останніми необхідно засвоїти деякі заборонні правила, зокрема: не ставити наголос на службові слова: сполучники і прийменники; не робити пауз між службовими словами і наступним словом. Дотекстовий період триває, поки студенти читають окремі елементи тексту, тобто склади, слова, словосполучення та пропозиції, що не відображають ситуацію. З появою простих, але зв'язних текстів настає текстовий період, який поширюється на всі етапи навчання. Тому що в цей

період текст виступає як смислове ціле, але читати його слід повністю або, якщо він великий, за смисловими частинами.

Завдання текстового періоду читання вголос полягає в тому, щоб привести студентів до одночасного сприйняття і розуміння тексту. При цьому розвиток і вдосконалення сприйняття здійснюється в єдності з рішенням смислових завдань, використовуючи наступні режими, в сукупності, складові підсистеми навчання читання вголос (класифікація Роговий Г.В.):

I режим. Читання вголос на основі еталона. Еталон може виходити від викладача, він може бути даний в записі. Еталон звучить двічі: виразно, суцільним текстом, потім з паузами, під час яких студенти читають, намагаючись наслідувати еталону. На закінчення настає суцільне читання тексту студентами, спочатку пошепки, потім - вголос.

Проте зловживати читанням вголос на основі еталона не слід, так як велика питома вага імітації може призвести до пасивності сприйняття, що сповільнить навчання читання. Тому цей режим необхідно поєднувати з самостійним читанням без еталона.

II режим. Читання вголос без еталона, але з підготовкою в часі. Цей режим максимально активізує сприйняття графічної матерії студентами, підвищує їх відповідальність. Послідовність роботи при цьому така:

1) «Репетиція» у вигляді читання про себе з наступною розміткою тексту. Тут читання про себе виступає як засіб знаходження інтонації, тобто як стадія читання вголос.

2) «Взаємне читання». У ході парної роботи, студенти спочатку перевіряють розмітку тексту один у одного, потім по черзі читають один одному текст. Взаємне читання посилює спрямованість та загальну виразність читання.

III режим. Читання без еталона і попередньої підготовки. Тут розрізняються дві послідовні стадії: читання без еталона та попередньої підготовки опрацьованих раніше текстів і нових.

Читання вголос раніше опрацьованих текстів спрямовано, насамперед, на розвиток швидкості та виразності читання. Тут підказка йде від самого тексту, його знайомого змісту. Читати текст про себе для знаходження правильної інтонації немає потреби.

Читання опрацьованих текстів без підготовки в часі треба проводити періодично в кінці роботи над темою, коли накопичується 3-4 тексти. Таке читання потрібно влаштовувати як своєрідний «огляд сил», його можна організувати у вигляді «конкурсу на кращого читця».

Читання нових текстів також проводиться без підготовки в часі. Спочатку опрацьовується новий лексико-граматичний матеріал у вправах, що випереджають читання тексту. Зміст тексту при цьому не повинний порушуватися. Потім студенти читають новий текст вголос. Зрозуміло, що в цьому випадку кількість незнайомого матеріалу не повинно бути більше 6-8%; інший - міцно засвоєний активний лексико-граматичний матеріал у нових комбінаціях, що диктуються змістом, який складає опору в розумінні нового тексту.

Цей режим читання вголос передбачає активізацію розумових процесів, оскільки мислення активізується в ситуації зустрічі з труднощами, у даному випадку труднощі є переборною, тому що читання нових текстів забезпечується інтенсивною підготовкою за допомогою попередніх режимів.

Під час читання про себе рух мовлення згорнутий і функціонує лише в рудиментарній степені. Існує такий взаємозв'язок: чим краще виражений рух мовлення і відпрацьований при читанні вголос, тим більше шансів його «зняття» при читанні про себе.

Залучення до читання про себе починається вже на початковому етапі, будучи підлеглою формою читання вголос. Іноді воно використовується як певна стадія навчання читання вголос; студенти очима пробігають текст, схоплюючи його загальний зміст, відшукуючи адекватну інтонацію (II режим читання вголос). Потім читання про себе починає «пробиватися» як

самостійна діяльність спочатку в невеликому обсязі, а потім розширюючись від класу до класу.

Щоб долучити студентів до читання, необхідно, по-перше, стимулювати мотивацію читання, по-друге, забезпечити успішність його перебігу за допомогою відповідних завдань та вправ. Ці моменти взаємозалежні і взаємозумовлені. Для розвитку мотивації читання виняткову роль відіграє якість текстів. Багато методистів вважають, що текст набуває для студента сенс, коли він може встановити певне співвідношення між своїм життєвим досвідом і змістом цього тексту

Оволодіння технологією читання здійснюється в результаті виконання передтекстових, текстових і післятекстових завдань.

Передтекстові завдання спрямовані на моделювання фонових знань, необхідних і достатніх для рецепції конкретного тексту, на усунення смислових і мовних труднощів його розуміння і одночасно на формування навичок і вмінь читання вироблення «стратегії розуміння». У них враховуються лексико-граматичні, структурно-смислові, мовностилістичні і лінгвокраїнознавчі особливості читання тексту.

У текстових завданнях студентам пропонуються комунікативні установки, в яких містяться вказівки на вид читання, швидкість і необхідність вирішення певних пізнавально-комунікативних завдань у процесі читання.

Крім цього, студенти виконують ряд вправ з текстом, що забезпечують конкретний вид читання навичок і вмінь.

Післятекстові завдання призначені для перевірки розуміння прочитаного, для контролю за ступенем сформованості умінь читання та можливого використання отриманої інформації в майбутній професійній діяльності.

У завданнях до текстів про себе відбивається також їх мовна складність. Під час навчання читання студентам подаються тексти, як зі знятими, так і з незнятими труднощами, при цьому головним залишається

вирішення смислових завдань. Завдання, що фіксують увагу на мовному матеріалі і знімають мовні труднощі. Нижче пропонуються завдання до текстів.

У даній статті ми зробили спробу проаналізувати теоретичні основи методів навчання читанню на початковому етапі вивчення української мови як іноземної, а саме різні види читання; функцію, яку виконує читання та шляхи навчання читання. Так само ми розглянули систему вправ, які можуть бути використані при формуванні навичок читання на початковому етапі. Вправи поділяються на дотекстові, текстові та післятекстові.

Із дослідження можна підкреслити, що на початковому етапі переважає читання вголос, але воно є засобом навчання читання про себе. Залучення до читання про себе починається вже на початковому етапі, будучи підлеглою формою читання вголос. Так само на початковому етапі більше всіх видів читання використовується ознайомлювальне читання.

Література:

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М., 1991.
2. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. – М., 2005.
3. Методика / Под ред. А. А. Леонтьева. – М., 1988.
4. Методика викладання іноземних мов у вищій школі / За ред Ю.О. Жлуктенка. – К., 1971.
5. Настольная книга преподавателя иностранного языка: Справочное пособие / Е. А. Маслыко, П. К. Бабинская, А. Ф. Будько и др. — Минск: Высшейш. школа, 1992.